

De Marke

Oude berichten over Beekbergen, Brummen,
Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen,
Ugchelen

Maart 2003

1133-316 P - J - B.B. - A,

2

Foto omslag

Huis dr Gunningstraat 13 Eerbeek, waar de grote schilder Jan Mankes van 1916-1920 heeft gewoond. Zie het artikel over hem op pag. 13

De Marke

Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging De Marke, met als werkgebied Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen, Ugchelen

27^e jaargang, maart 2003

Redacteur: Piet Willemsens, Stationsweg 6,
6971 BX Brummen. 0575-562 571
E-mail: Piet.Willemsens@12move.nl

Samenstelling van het bestuur De Marke

H.W.van Harreveld;
Tuinstraat 59, 6971 BH Brummen, *voorzitter*
tel. 0575-561 005
R.W.P.de Vries, H.A.Grizzellstraat 21
6961 DN Eerbeek; 0313-651 033; *secretaris*
J.Zengerink, Rhienderensestraat 53
6964 BH Hall; 0313-651 960; *penningmeester*
W.T.M.Klomp, Langschoten 71
7371 EP Loenen; 055-505 2276; *bibliothecaris*
M.van Zadelhoff-Ruumpol, Loenenseweg 150
6961 CT Eerbeek; 0313-651 724
J.R.B.W.Krepel, Vijverweg 2
7382 BV Klarenbeek; 055-301 1330
A.van Bodegom, Wilhelminastraat 12
6971 AK; Brummen; 0575-561 323

INHOUDSOPGAVE

- Het aquaduct van de Loenense Molenbeek, *Martien Kobussen* 6
- Misverstand voerde schilder Jan Mankes naar Eerbeek, *Piet Willemsens* 9
- Kadastrale Atlas Beekbergen en omgeving 1831, *Wietse Venema* 15
- In de gaten ... *Jan Coenraads* 20
- Themajaar moet oude boerderijen redden 24
- Roemruchte geschiedenis Sint-Jans Gilde, *Piet Willemsens* 26
- De Geiten Pers sinds 1989, *Leen van Weelden* 32
- Napoleon liet zich niet zien, *Arend Hubrecht* 34
- Boerderij "Geseker", vreemde naam 37
- Sociale enquête 1892 in papierindustrie Eerbeek, *Willem Reusink* 40
- Oude bijenstal in Voorstonden 45

Ter inleiding

Het jubileumjaar 2002, toen De Marke vijftientig jaar bestond, ligt achter ons. We moeten gewoon verder! Er ligt ook weer een normaal nummer voor u, met een bepaald accent, namelijk op enkele agrarisch getinte artikelen. We beleven immers het themajaar *Red oude boerderijen!* Als oudheidkundige vereniging zijn we daar natuurlijk vóór, zeker in een plattelandsgebied als dat van De Marke.

Daarnaast zou de redacteur ook graag artikelen, artikeltjes, zien over *industriële* historie in ons gebied. Dat hoeft niet *per se* een papierfabriek te betreffen, maar een *ambachtelijk* bedrijf is wellicht zeker zo interessant, mits er oude foto's bij te vinden zijn.

Overigens ligt er weer een heel afwisselende artikelenreeks voor, variërend van oude waterwerken en verenigingen tot archeologisch onderzoek toe. In het laatste geval ligt de *bron* in de grond; andere *bronnen* zijn in oude archieven te vinden, zowel die van bedrijven als van gemeenten, kerken en verenigingen. Een "bron" die zeer voor de hand ligt, maar die ik te weinig toegepast zie, betreft de *oral history*: interviews met oude mensen die over een bepaalde onderwerp een unieke kennis bezitten. Maar iemand moet hen dan wel een boeiend onderwerp voorleggen en hen er nader over vragen! Succes ermee!

Het gros van de leden van De Marke schrijft niet, maar *leest*. Heel verdienstelijk! Wij hopen dat ze aangename lectuur aantreffen. Als iemand een aanvulling heeft, of het ergens niet mee eens is, willen wij dit gaarne vernemen.

Het gaat goed met onze vereniging. Dezer dagen een volle zaal (op kasteel er Horst) voor een boeiende dia-lezing over de oude Veluwe, door oud-voorzitter Berthus Maassen. Het aantal leden is vorig jaar met netto zestien gegroeid, tot 210.

Red.

Het aquaduct over de Loenense Molenbeek

Martien Kobussen

Menig wandelaar die de fraaie wandelweg De Molen Allee in Loenen volgt, vraagt zich na de eerste bocht vanaf de Horstweg af waarom hier lange tijd geleden een aquaduct is aangelegd. Waarom stromen hier twee beken over elkaar heen en niet tezamen? Bij het volgen van het beekje dat begint in 'De kop van Biezeman' (Weverstraat/weg bij Vrijheidsboom) komt men er achter waarom er gekozen is voor deze oplossing, nl. twee beken te kruisen.

Bij de oude boerderij t Veenhuis tegenover de Hackfortweg, achter de meer dan driehonderd jaar oude boerderij met even oude knotlinde, welt het water uit de bodem in een bron die men op het eerste gezicht niet als zodanig zou herkennen. Het is geen diep gegraven spreng, maar een brede sloot die al eeuwenlang water voortbrengt. De bekenrui-
mers gaven de bron die evenwijdig aan het zandweggetje loopt, de naam van *Kop van Biezeman*.

Samen

De welbron van Biezeman begint enige meters achter de boerderij. Het eerste gedeelte van de welbron behoort bij de boerderij. De boeren Klomp en Van Oene (en mogelijk

nog meer bewoners) gebruikten de welbron als bassin om de wilgenkoppen in te drenken (wèteren).

De bron brengt roesthoudend water naar de oppervlakte, maar de beek wordt even verder zeer helder. Het stroomt een eind langs de weg en maakt dan een zwaai door de weilanden in de richting van de voormalige boerderij van Wim Reusken, sinds kort het nieuwe huis van Chris van Oorspronk en komt bij de volgende bocht weldra uit bij de Slatsdijk. Hier gaat het onderdoor en stroomt enige meters samen met De Molenbeek, echter ieder wel in tegenovergestelde richting.

Betonnen goot

Tegenover de woning van de familie Klomp nabij het tennispark stroomt het water uit deze kop door een betonnen goot over De Molenbeek richting Lonapark. Vroeger was de goot over de beek van hout, die gemaakt moet zijn door Arend van Oorspronk sr. Later heeft men deze vervangen door beton, dat beter tegen rotting bestand is.

Het water stroomt verder langs het weggetje - dat tegenwoordig Het Lonapark heet - dat toegang

geeft tot de clubhuizen van Loenermark en Scouting en komt voor de vijvers aan de zuidelijke kant uit in de beek die afkomt van de koppen rond Het Eiland waarop de Muziektent staat. Het water

vervolgt de weg en stroomt evenwijdig met de vijvers mee, langs de bomenvijver naar de gracht van het kasteel Ter Horst. De oplossing van het raadsel is dat men geen aftakking van de lager gelegen Molenbeek (die productiewater

leverde voor een aantal papiermolens) wilde maken om toevoer en verversing te krijgen van het water in de grachten rondom het vier eeuwen oude kasteel Ter Horst. Aan de andere zijde verlaat het overtollige water de gracht en stroomt tussen de weilanden van boerderij De Oldenhof (oostelijke zijde) naar de Stroobeek.

IJsbaan

De stichting de Loenense Ijsbaan maakt al vele jaren gebruik van het

water uit deze koppen om de ijsbaan onder water te zetten. Het grote terrein, gelegen naast het Horsterbos, krijgt aan het begin van de winter wekenlang aanvoer van dit water, dat afgetapt wordt voordat het de gracht bereikt. Met de beschutting van het Horsterbos kunnen de schaatsliefhebbers zich hier heerlijk uitleven.

Nabij het aquaduct aan de Molen Allee is in 1988 het tennis-park *De Bekenhorst* van de Loenense tennisclub verzezen.

Misverstand voerde schilder Jan Mankes naar Eerbeek

Piet Willemsens

De jong gestorven schilder Jan Mankes (1889-1920) bracht zijn laatste vier jaar in Eerbeek door, waar hij ook is gestorven. Mankes is een schilder van landelijke allure, voor wie wel om de vijf jaar ergens een grote tentoonstelling wordt gehouden. Of het nu Amsterdam is (1982) of Arnhem (2002), de belangstelling voor deze bijzondere schilder houdt aan. De Marke heeft hem vorig jaar herdacht in ons jubileumboek, door het weergeven van enkele citaten uit een groot artikel dat in zijn stervensjaar door R.W.P. de Vries (gr.vader huidige secr) werd geschreven.

Geen contact met Eerbeekse bevolking

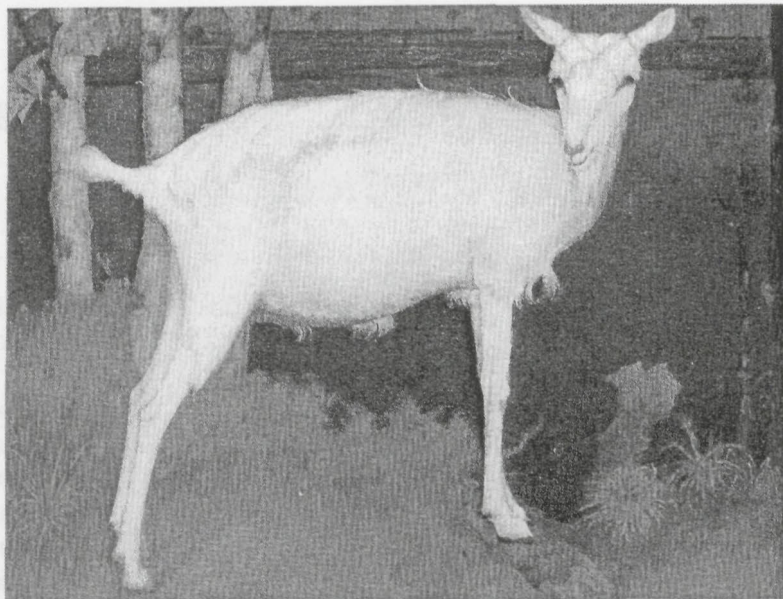
In dit historisch tijdschrift gaat het er nu niet om dat we Jan Mankes als kunstenaar willen opvoeren, maar puur om de Eerbeekse jaren van hem weer te geven. Dat is niet eenvoudig, want de familie Mankes leefde hier zeer teruggetrokken, en had vrijwel geen contact met de Eerbeekse bevolking. Daar hoef je

dus geen sporen te zoeken, ook al omdat niemand uit zijn tijd nog leeft.

Natuurlijk, er zijn altijd sporen, waarbij ik als eerste wil noemen het huis waarin de familie Mankes in Eerbeek heeft gewoond: aan de Dr. Gunningstraat 13, waar nu oud-onderwijsman Bas de Graaf al sinds 1962 jaar woont. Zie ook foto. Het is vanuit dit huis dat Mankes nog een aantal belangrijke werken heeft gewrocht, zelfs een nieuwe richting is ingeslagen, namelijk het *graveren in hout*. Zo ontstonden de in palmskophout gegraveerde kruispeen, parelhoen, egel, e.a. Het was ook in Eerbeek dat het schaapjeswerk een belangrijke plaats begon in te nemen. Daar schiep hij kleine

Mankes' adres Dr. Gunningstraat 13, Eerbeek

Jonge witte geit, een van Mankes' bekendste kunstwerken (Met dank aan Museum voor Moderne Kunst Arnhem)

etsen als muizen en tuintje; daar maakte hij later houtgravures als nestkuiken en kraaien. Het zijn hoogpunten van grafische kunst, zowel van techniek als van observatie.

Toch even enkele algemeenheden omtrent onze Eerbeekse schilder Mankes. Geboren in Meppel, trok later met zijn ouders mee naar Delft, waar hij als vijftienjarige jongen werd aangenomen bij een glasschilderfabriek. Weliswaar volgde hij ook avondcursussen op de Haagse Academie, maar dat was geen succes. Jan is levenslang een zelfdoener gebleven, die

buiten de artistieke stromingen van zijn tijd stond. In 1909 verhuisde hij met zijn vader naar De Knijpe in Friesland, het gebied dat hem als kunstenaar groot zou maken.

Een eminent kunstenaar van de natuur, maar des te merkwaardiger dat hij nooit graag buiten heeft geschilderd, vrijwel alle landschappen kwamen in zijn atelier tot stand, dit aan de hand van afbeeldingen die hij buiten had geschetst. Een prachtig voorbeeld hiervan is het schilderij dat hij vanuit zijn atelier in Eerbeek heeft gemaakt. Zelfs de heg enkele meters verwijderd van het atelier is in het landschap opgenomen. en in de verte het

Kunstwerk bij Tjark Riks Centrum

Huis Eerbeek tussen de bomen. Jan Mankes is zeker het meest bekend vanwege zijn grote liefde voor dieren. Hij schilderde er een groot aantal, in het begin veel kraaien, spreeuwen, eksters en later ook andere dieren, die hij eerst allemaal levend in huis haalde.

Had Eerbeek gezonde lucht?

In deze korte biografie van Mankes moet zeker vermeld worden dat hij in 1913 huwde met Annie Zernike, met wie hij in 1915 trouwde. Zij was de eerste

doopsgezinde predikante van Nederland. Het jonge paar vestigde zich in Den Haag, waar zich bij Jan al spoedig de eerste verschijnselen van tb uitten. In alle literatuur wordt klakkeloos overgeschreven dat de Scheveningse zeelucht voor een tb-patiënt niet gezond is, redenen waarom hij naar de Veluwe wilde verhuizen. In haar boek over haar man schrijft Annie Zernike: "Na veel vergeefs zoeken vonden wij in Eerbeek een groot huis met grooten tuin. Jan zou die prachtige bosnatuur die hem niet weid genoeg was, nooit hebben uitgekozen. Het was voor zijn gezondheid nodig".

Maar was dat écht nodig? Als historisch detective onderzoek je alles, natuurlijk ook die vraag. Ik legt hem voor aan de Brummense longarts Peter Luursema, verbonden aan het ziekenhuis in Zutphen. Hij schampert: "Dat boslucht, zeelucht of welke lucht voor tb-patiënten gezond zou zijn is pure kletsboek! Dat dácht men vroeger. Astma-patiënten moesten naar zee en tbc-patiënten stuurde men vanaf de zee naar de bossen. Jammer van al die dure tbc-huizen in gezonde oorden, tot in Zwitserland toe. Men wist niet beter, het was pure machteloosheid, totdat omstreeks 1960 een effectief geneesmiddel tegen tbc is gevonden. Toen pas". Mis-

schien gelukkig, denkt ondergetekende, dat men deze achtergrond 1920 nog niet wist, omdat we anders Mankes nooit in Eerbeek gekregen hadden!

We gaan door met Jan's verblijf in dat "gezonde" Veluwse dorpje. Op 1 maart 1918 werd het echtpaar er verblijd met de geboorte van een zoon, Beint. Oudere Eerbekenaren kennen nog het verhaal dat een mevrouw, Betje Plant, een paar keer per dag naar het huis van Mankes kwam om de baby te voeden. Vanwege de tb van Jan werd een *min* ingeschakeld. Beint werd later ook schilder, is evenmin erg oud geworden, in tegenstelling met zijn moeder. Omstreeks 1965 zijn moeder Annie en zoon Beint nog een keer terug geweest in Eerbeek, in het huis waar Bas de Graaf toen al woonde. Deze herinnert zich het bezoek nog goed. "Ze hebben het hele huis bekeken en de omgeving. Over dit laatste waren ze teleurgesteld: de meidoornheg was verdwenen, de weg geasfalteerd, het landelijke haast niet meer te vinden".

. Ooit had Annie Zernike over haar man geschreven: "In de kamer aan de straatzijde had Mankes zijn atelier, later toen zijn gezondheid steeds meer te wensen overliet, werkte hij in de serre die op het oosten van het huis ligt. Hij knapte die zomer

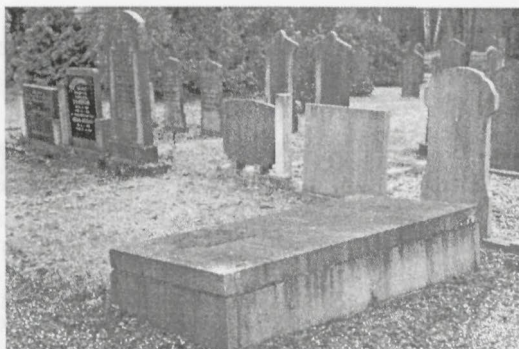
nog wat op, kon althans halve dagen werken. De jonge kraai die hij in zijn ziekte zelf had besteld, zat 's morgens op zijn bed, waar ik z'n slappe poten wel vasthield, zoodat Jan hem tekenen kon".

Aanvankelijk leek het dat Mankes baat had bij zijn verblijf in Eerbeek. Hij zat vol plannen en kwam tot nieuw werk. Fijne houtgravures ontstonden zoals *Zeelt* en *Nestkuiken*

Voor mijn spuurwerk kom ik ook in het Museum voor moderne kunst in Arnhem, waar het gros van Mankes' kunstwerken hangt of ligt opgeslagen. Ik ontdek daar dat hij met zijn zieke lichaam als laatste grafische werk *De zieke kraai* maakte, een metafoor voor zijn eigen situatie.

Wat in Eerbeek van Jan Mankes is bewaard gebleven, is zijn grafsteen. Hierop de woorden die zijn vriend Lebeau erop heeft gebeiteld: in een artistieke kruisvorm geboorte- en sterfdata van Mankes en zijn vrouw. Op dertigjarige leeftijd overleden heeft hij toch een omvangrijk oeuvre nagelaten. Ongeveer 180 schilderijen, 120 tekeningen en ruim vijftig prenten.

Aan waardering heeft het de buiten alle publiciteit en strijdgewoel der stromingen blijvende kunstenaar nooit ontbroken. Hij haatte "*dat openbare, jachtende, naar het uiterlijk succes gerichte*

*Verwaarloosde grafzerk
en fraai grafopschrift van
Jan Mankes in Eerbeek*

exposeren". Directeur Jan de Groot, van het Arnhems museum (dat zoveel van Mankes meesterwerken herbergt) betitelt het oeuvre van onze Eerbekenaar als volgt: "Zijn sobere en verstilte werk kan als hoogtepunt beschouwd worden in de Nederlandse kunst in het begin van de twintigste eeuw. Een persoonlijkheid die aan weinig voldoende had om tot grote hoogte te stijgen"

De bekende NRC-columnist Frits Abrahams schreef op 13 juni 2001: "Jan Mankes is voor mij de Nescio onder de Nederlandse schilders. Nescio lezen is Mankes zien, en andersom"

Lééft Mankes nog?

Lééft de grote kunstenaar Jan Mankes in Eerbeek nog? Bij Rens van Beem, in het onderwijs werkzaam, in ieder geval wel. Een plank met boeken wijst hij me aan, met warme stem over de grote kwaliteiten van Mankes vertellend. Maar de *man in the street* kent hem niet, ook al is er een straatnaam naar hem vernoemd. Wel kwam Jan Mankes mooi in de belangstelling bij het 1200-jarig bestaan van de gemeente (1998), toen bij het

Tjark Riks Centrum in Eerbeek een fraai kunstwerk, ontleend aan de *Jonge geit* van Mankes, werd geplaatst

Ook Bas de Graaf hoort zelden een spontaan gesprek over de man die vier jaar in zijn huis heeft gewoond. "Van niet-Eerbekenaars proef ik wel eens interesse, vooral als er ergens in den lande weer een tentoonstelling over hem is geweest. Dan stopt er regelmatig een auto bij ons huis; een enkele bewonderaar komt binnen en vraagt nader. Zelf erger ik me aan de verwaarloosde toestand van zijn graf. Overigens ben ik van mening dat de renommée van Mankes de laatste tientallen jaren zeker is gestegen".

Voor Leen van Weelden Brummen was *Het Geitje* van Mankes in 1989 aanleiding om zijn uitgeverij ernaar te vernoemen: DE GEITEN PERS. Samen met die andere grote Eerbeekse kunstenaar, de dichter Willem de Mérode, verscheen er een fijnzinnig boekje over die beiden.

Jan Mankes: volgens onze grote dichter R.Roland-Holst *Holland's meeste verstilte schilder*. Hij is het waard telkens uit die stilte te worden weggehaald.

Kadastrale Atlas Beekbergen en omgeving 1832

Wietse Venema.

Kadaster

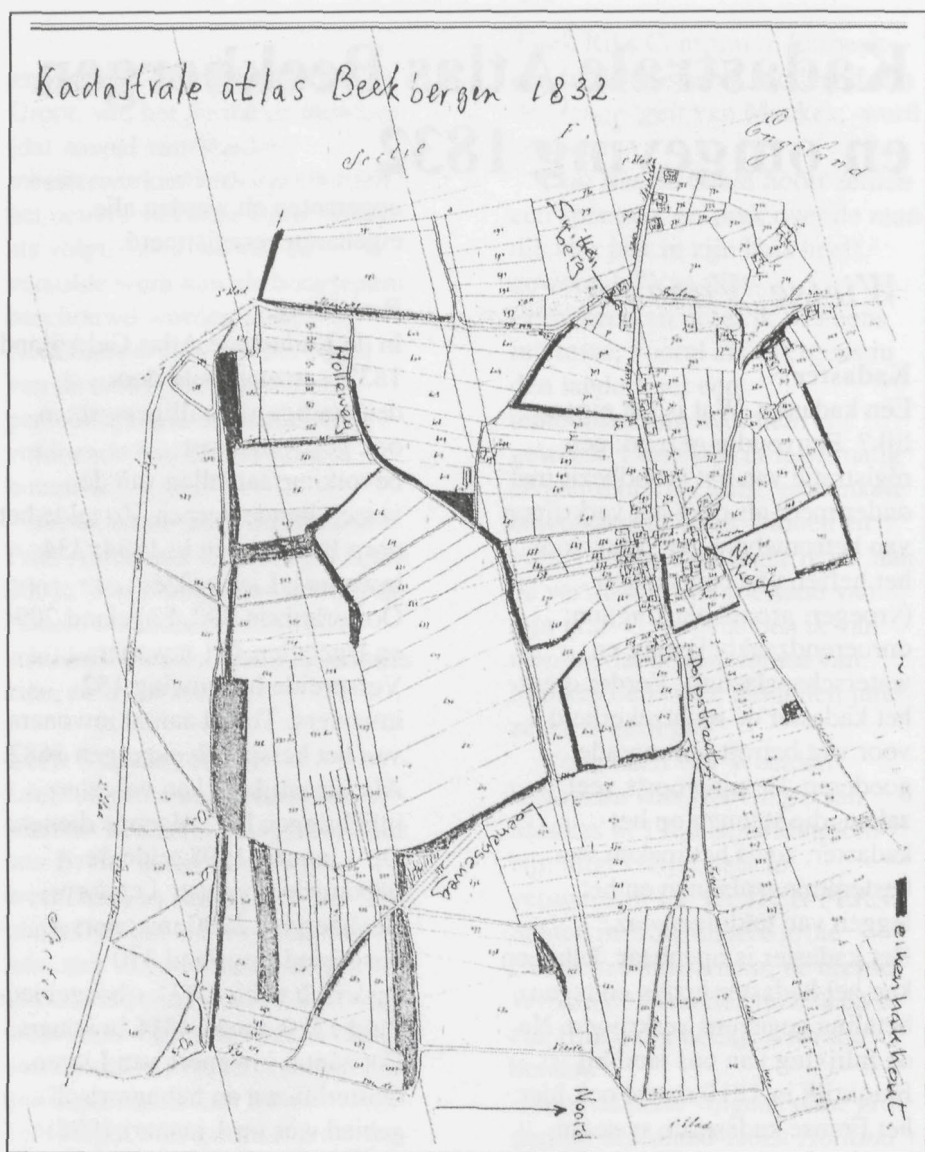
Een kadaster. Wat is dat eigenlijk? Eenvoudig gezegd: een registratie van het grondbezit met onder meer als doel het verkrijgen van betrouwbare gegevens voor het heffen van belastingen (vroeger: grondbelasting; nu: onroerendzaakbelasting en waterschapslasten). Verder dient het kadaster de rechtzekerheid voor wat betreft onroerende goederen. Er zijn voorts veel zaken, die steunen op het kadaster, zoals het maken van bestemmingsplannen en het leggen van leidingen enz. Het kadaster is openbaar. Iedereen kan het kadaster inzien en tegen betaling gegevens verkrijgen. Na de inlijving van ons land bij Frankrijk in 1810 moest ook hier het Franse kadastrale systeem worden ingevoerd. Het heeft evenwel tot 1832 geduurd voordat een landelijk kadaster tot stand was gekomen. Voor het eerst werden alle percelen precies

opgemeten en werden alle eigenaren geregistreerd.

Bevolking.

In de Kadastrale Atlas Gelderland 1832, samengesteld door deskundige vrijwilligers, staan ook gegevens over bevolkingsaantallen van de verschillende dorpen. Zo telde het dorp Beekbergen in 1834: 334 inwoners, Lieren 336, Oosterhuizen 480, Engeland 209 en Ugchelen 171 inwoners. Verspreide bebouwing 152 inwoners. Totaal aantal inwoners van het kerspel Beekbergen 1682. Als vergelijking kan volgens inlichtingen het volgende dienen: Op 1 januari 1998 telde de bebouwde kom van het dorp Beekbergen 2790 inwoners + bosgebied Engeland 310 + agrarisch gebied 474 + bosgebied-Zuid 1270, totaal 4844 inwoners. Het aantal inwoners van Lieren, Oosterhuizen en het agrarisch gebied was op 1 januari 1998: 1149. De cijfers voor de volgende jaren wijken niet ver van deze getallen af.

Kadastrale atlas Beekbergen 1832

Huisvesting.

De huisvesting was in 1832 in het algemeen niet best. Ongeveer 84 % van het aantal huizen bestond uit een- en tweekamerwoningen. Het logement "De Smittenberg" vormde een uitzondering. Het was in 1832 "een sterk en welgebouwd huis, voorzien van drie woonvertrekken, waarin werden uitgeoefend logement en tapperij ". De conclusie van de redacteurs van de Kadastrale Atlas 1832 is, dat het grootste deel van de bevolking bij een bestaande woondichtheid van ruim zes personen per huishouden schamel was gehuisvest.

Grondbezit.

Ongeveer 97 % van de landbouwgrond was in bezit van de plaatselijke bevolking. De Marken bezaten grote oppervlakten grond rondom de dorpen Beekbergen, Lieren, Oosterhuizen en Engeland. Zo bezaten in 1832 De Geërfden van de Liermark 3341 ha, de Geërfden van de Speldermark 3020 ha, De Marke van Ugchelen: 1814 ha, de Geërfden van de Bruggelermark 515 ha en de Geërfden van het Bosch van Ugchelen: 286 ha. Totaal bijna 9000 ha.

Particuliere grootgrondbezitters drongen begin 1800 aan op verdeling van de markegronden,

want zolang deze niet waren verdeeld kon ontginning op grote schaal niet plaatsvinden. De boeren van de Lierder- en Speldermark wezen evenwel aanvankelijk verdeling van de markegronden af, omdat woeste gronden onmisbaar waren voor het leveren van plaggen en daarmee voor de mestbereiding (het vermengen van plaggen met mest onder meer in de potstal). Ook werden markegronden gebruikt als weidegronden voor het vee. Het nut van de marken was verder, dat ze ontwatering en wegeaanleg op zich namen. Na de Franse overheersing in 1812 verloren de marken hun bevoegdheden tot het maken van verordeningen en konden ze geen boetes meer opleggen. Bij overtreding moesten de overtreders bij gewone procedures worden vervolgd. De clandestiene afgravingen van de markegronden namen daarna toe. De toestand van de markegronden werd door het voortdurend afplaggen van deze gronden slechter. Na 1832 moest ook voor waardeloze markegronden belasting worden betaald (zie hierna). Gaandeweg verkochten en verdeelden de marken hun bezit. De Speldermark werd in 1870 opgeheven. Zoals bekend is het laatste moerasbos van Nederland, het Beekberger Woud, groot 180 ha

in 1869 door de Geërfden van de Liermark verkocht aan B. van Spreekens te Velp voor rond f 10 000. Alleen in strenge winters was het mogelijk in het Woud door te dringen en over het ijs de opslag van elzen af te voeren.

Belastingen.

Het grondgebied van het kerspel Beekbergen was in 1832 voor ruim 78 % bedekt met heide en zand (woeste of onbruikbare zanden). Na de invoering van het Kadaster in 1832 werd ook voor deze waardeloze gronden een bepaalde opbrengst geschat, waarover belasting moest worden betaald. Heidegronden, die na zware lichamelijke arbeid met veel moeite waren ontgonnen, werden in een hogere klasse gewaardeerd. Weliswaar was het mogelijk voor ontgonnen gronden voor een bepaald aantal jaren vrijstelling van belasting te verkrijgen, maar velen hadden dat vergeten te vragen en in dat geval moest er belasting worden betaald. Er is dus niets nieuws onder de zon. Ook toen klonk veel protest tegen aanslagen in de belasting. De zwaarste aanslag ontving de Speldermark, die nauwelijks inkomen genoot van de heide. De markegenoten besloten de belasting niet te voldoen en gronden aan te bieden aan de Domeinen.

Bijzondere situaties omgeving Beekbergen.

Uit de kadastrale kaarten van 1832 krijgt men de indruk, dat de dorpen Beekbergen, Lieren, Oosterhuizen en de buurtschap Engeland, elk omringd door tamelijk kleine percelen bouwland, als oasen liggen in een groot woest gebied, voornamelijk bestaande uit heide en zandverstuivingen. Bij Oosterhuizen vond in de jaren 1830 en 1831 veenderij plaats voor lokaal gebruik. De naam het Oude Veen herinnert daar nog aan. Belangrijk voor Beekbergen, in 1748 geschreven als *Bekbergen*, was de Beekbergense beek of oude beek. In 1832 telde Beekbergen vier papierwatermolens. Na 1870 hielden de papiermolens op een belangrijke bron van inkomsten te zijn. De handmatige papierfabricage liep toen op z'n eind.

Beekbergen 1832.

Het afgedrukte kaartje geeft de toestand weer van het dorp Beekbergen en een gedeelte van de omgeving ten zuiden van het dorp in 1832. Het wegenbeloop van de Dorpstraat, Van Schaffelaarweg, Hietveldweg en Holleweg is op het kaartje duidelijk te herkennen. Het paadje langs de tennisvelden is reeds

aanwezig. Aan de Holleweg stond toen nog geen huis.

Bouwland omzoomd door hakhout, zo zag het landschap er uit in 1832 tussen Hietveldweg en Veldhofweg. Ook rondom het dorp was de grond overwegend bouwland. In de Kerkallee stonden al opgaande bomen en op de parkeerstrook aan de noordkant van de Dorpstraat stonden langs het terrein van de kerk dennenbomen.

Teneinde het verkeer in de Dorpstraat te verminderen, is er enige tijd geleden over gedacht, het verkeer van de Loenenseweg te laten afbuigen via de Koningsweg naar de Arnhemseweg. Die gedachte was zoals blijkt uit de kadastrale atlas niet nieuw, want zo was de situatie reeds in 1832. De Koningsweg heette toen weg van Loenen naar Beekbergen. De Arnhemseweg slingerde in 1832 nog langs de perceelsgrenzen, maar er was al een aanzet gegeven deze weg recht te trekken. De Arnhemseweg heette toen Straatweg van Arnhem naar Apeldoorn. Uit foto's uit het verleden blijkt, dat het een klinkerweggetje was. De Hietveldweg en de Holleweg lijken in 1832 zo te zien op de kaart meer paadjes dan echte wegen. Ten zuiden van de Koningsweg begint een groot heidegebied, eigendom van de Geërfden der Liermarkt (nu bosgebied met campings). Het

Hietveld of Heetveld (betekent: heideveld) was in 1832 al ontgonnen tot bouwland. Wat opvalt in dat gebied zijn de snipperverkavelingen op een aantal plaatsen (onder meer waar nu het voetbalveld is en in de driehoek Koningsweg - Loenenseweg - bosrand). De Achterste Kerkweg heette toen blijkbaar Eerste Kerkweg, de Dorpstraat-Oost was Tweede Kerkweg en de Voorste Kerkweg heette Kerkweg van Beekbergen naar Oosterhuizen. Er stonden langs de noordkant van de Dorpstraat 4 huizen, de Ned. Herv. Kerk, de pastorie en een klein schooltje nabij de kerk en aan de zuidkant in totaal 9 huizen en een paar schuren. Bij de huizen hoorden tamelijk grote tuinen.

In verhouding tot het aantal meestal eenvoudige huizen valt op, dat de Nederlandse Hervormde kerk het meest imposante en grote gebouw was in het toen nog betrekkelijk kleine dorp Beekbergen.

Bronnen

- Kadastrale Atlas Gelderland, Beekbergen 1832
- Mandegoed - schandegoed, door H.B. Demoed.

IN DE GATEN ...

Jan Coenraads

Eind oktober 2000 ontving ik van ons medelid Arie van Bodegom de mededeling dat er sprake was van graafwerk aan de Kerkstraat tegenover de toren van de Brummense NH Kerk. Hij had daar al het een en ander aan scherven gevonden. Daarna bezocht ik de bouwplaats enkele malen en was het, ondanks de bevroren grond, mogelijk nog wat meer te verzamelen. Na enige tijd hebben we alles maar eens bij elkaar gelegd.

De Brummense kerk dateert uit de middeleeuwen, al is er sindsdien wel het nodige aan verbouwd. Het hele terrein om zo'n oude kerk is per definitie interessant, want er is meer kans dat er iets bijzonders te voorschijn komt. Om dit duidelijk te maken is het nodig even de Kerkstraat te verlaten en een zijstapje te doen. Daarna kom ik weer op de vondsten terug.

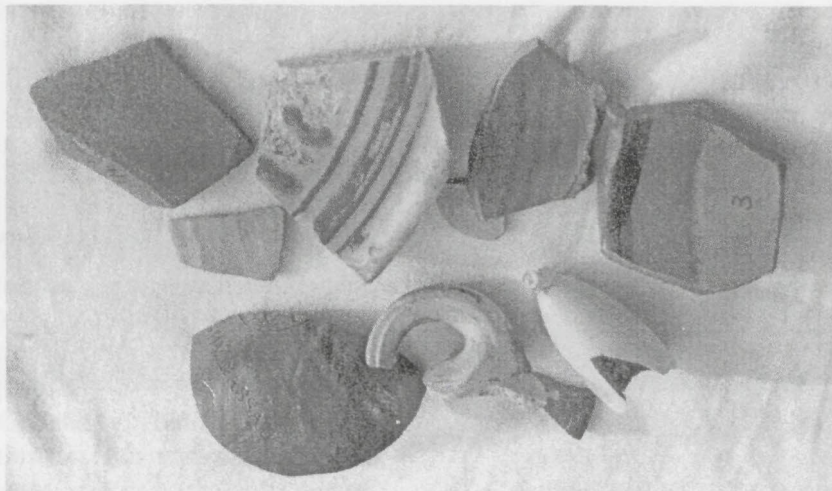
Ons bodemarchief

Natuurlijk is er in oude geschriften wel iets over

gebouwen en percelen grond te vinden en waar die tekortschieten vult de volksmond graag het een en ander aan. Die oude geschriften zijn inderdaad heel waardevol, maar verre van compleet. Zeker van tijden toen er nog geen kadaster was, beschikken we maar over vrij summiere gegevens. Alleen zaken die men indertijd van belang achtte werden opgeschreven. Wat toen 'vanzelfsprekend' was over het algemeen niet, dat wist iedereen immers wel! Juist dat laatste bezorgt hedendaagse onderzoekers de meeste hoofdbrekens. Want wat eeuwen geleden vanzelfsprekend was, is dat in onze tijd meestal niet. Daar komt bij dat van de ooit wel aanwezige schriftelijke gegevens in de loop der eeuwen heel wat is verdwenen. Dat kan het gevolg zijn van ongelukken (bijv. brand), van de tand des tijds (bijv. het vergaan van materiaal), van schifting van archieven die nu als onoordeelkundig wordt beschouwd of zelfs van het opzettelijk vernietigen of verdonkeremanen van materiaal om welke reden dan ook. In dit

verband is het niet onaardig te weten, dat op dit moment regelmatig opgravingen plaatsvinden naar gebouwen uit de 19e en begin 20e eeuw, naar nu

oral history erg waardevol kan zijn en ten volle verdient schriftelijk of anderszins te worden vastgelegd.

Verzameling scherven uit de Kerkstraat

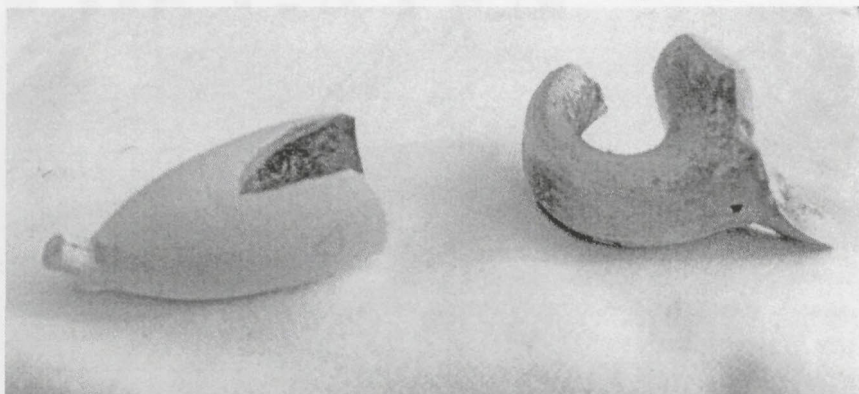
verdwenen fabrieken bijvoorbeeld. Ooit stond alles van papier, maar op een bepaald moment zijn van veel gebouwen onder meer tekeningen van bouw resp. verbouw als niet meer van belang zijnde weggedaan, waardoor alleen archeologisch onderzoek nog iets aan het licht kan brengen.

Tja, en wat betreft de 'volksmond': dikwijls zijn zulke verhalen in de kern wel min of meer waar, maar vaak zijn ze nog wat mooier gemaakt en is er het nodige vergeten en/of bij verzonnen. Hetgeen niet wegneemt dat de zogenoemde

Ook bodemvondsten kunnen onze kennis aanvullen, maar dat heeft zo zijn beperkingen. Feitelijk zou bij elk grondverzet een kundig persoon aanwezig moeten zijn die alle bodemkundige en archeologische bijzonderheden vastlegt in schrift en beeld. Wel wat al te snel neigt men dikwijls tot de mening dat dat 'natuurlijk' onmogelijk is. Het is maar wat een samenleving ervoor over heeft, hoe belangrijk men het vindt sporen van het verleden liefst te bewaren (d.w.z. ongemoeid

in de bodem te laten zitten) en anders bij vernietiging door de graafmachine zo goed mogelijk vast te leggen. Feit is dat het

trottoir, een paar meter van het kruispunt van de Kerkstraat met de Marten Putstraat, al eens wat scherven van zgn. *Jacoba-kannetjes*, steengoed uit de 14e-

Twee scherfjes in detail

maar al te vaak voorkomt, dat voor wijde kring interessante gegevens uit ons bodemarchief onopgemerkt worden vernietigd bij grondverzet. Veelal zonder boze opzet: wanneer je niet weet waar je op moet letten, zie je het meestal ook niet. Hoewel..., is het echt nodig onmiddellijk na het uitgraven van een bouwput de bodem te voorzien van een laagje schoon zand? Ik kom dit te vaak tegen om aan toeval te denken, zeker wanneer de dagen daarna niets in de put gebeurt.

Jacoba-kannetjes

Genoeg hierover, we gaan weer naar de Kerkstraat. Eerder vond ik tijdens werkzaamheden in het

15e eeuw. Dit past natuurlijk uitstekend bij de tijd dat deze kerk werd gebouwd. Ook uit de bouwput komt dit steengoed, maar de meeste scherven zijn minder oud. Het oudste aardewerk dat we hier vonden, is een gele *pingsdorf-scherf* met een bruinige verffersiering. Dit aardewerk is een voorloper van het steengoed en is in gebruik geweest van ongeveer de 10e t/m de 12e eeuw. Aangezien de scherf zeker niet tot het jongste pingsdorf (rond 1200) hoort, dateer ik hem maar op \pm 1150. Omdat de grond uit de bouwput een erg verrommelde indruk maakte, kan deze scherf oorspronkelijk heel goed van een ander deel van Brummen (of nog

verder weg) afkomstig zijn. Dat geldt voor alle vondsten uit deze bouwput. Naar aanleiding van deze scherven behoeft de oudste geschiedenis van dit plekje van Brummen dus zeker niet herschreven te worden. Alleen wanneer vondsten *in situ* d.w.z. op de oorspronkelijke plaats worden gevonden, zijn ze wetenschappelijk gezien van waarde. Vandaar dat begeleiding van grondverzet zo belangrijk is. Het is immers de enige gelegenheid waarbij de exacte plaats van een vondst kan worden bepaald.

Ondanks het grotendeels ontbreken van wetenschappelijke waarde zijn er toch leuke 'losse' vondsten bij. Zo is er een complete pijpenkop met een hielmerk dat een gekroonde D laat zien met aan beide zijden een soort wapen. Hierdoor is de pijpenkop te dateren: 1740-1780. Bij het steengoed zijn natuurlijk grijze scherven met blauwe versiering van een *keulse pot*, misschien een pispot. Verder scherven van een mineraalwaterkruik die nog niet is geperst, dus nog van vóór 1879 dateert. Vanaf dat jaar gebruikt men een kruikenpers. Op de scherf staat een stempel 'SELTERS' en '.....HUM NASSAU'. Selters is een van de bekendste bronnen van mineraalwater en het tweede deel

van het stempel kan worden aangevuld tot *Herzogthum Nassau*.

Appliqué

Heel aardig is een scherf van een steengoedkan waarop een deel van een *applique* (een soort opgeplakte strip met versiering) aanwezig is met een wapen waarin een kroon, bloemen én...een jaartal: 1582 of 1583. Als het dateren altijd zo eenvoudig zou zijn!

Verder vonden we onder meer scherven van:

- waarschijnlijk niet al te oud porselein;
- roodbakkend aardewerk, waaronder zgn. *frankfurter waar*, dat overigens niet alleen in Frankfurt, maar ook in ruime mate in Nederland en aangrenzend Duitsland werd gemaakt. Vooral Bergen op Zoom is een belangrijk productiecentrum, maar het werd ook in Zutphen gemaakt in het bedrijf van Taminiau. In onze De Marke-bibliotheek is het boek 'Töpfer, Kramer, Pottenbakkers' te leen, waarin een uitgebreid artikel staat over Taminiau met veel tekeningen en foto's. Het artikel werd geschreven door Michel Groothedde en Michiel Bartels, gemeentearcheologen

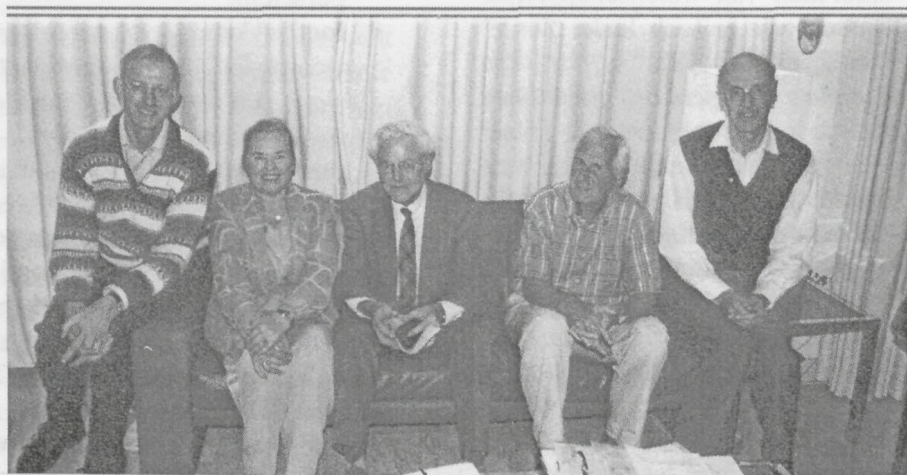
van respectievelijk Zutphen en Deventer.

- witbakkend aardewerk waaronder een fragment van een schotel (19e eeuw?) en van een melkpot (1850-1900);
- fayence, vaak *delfts aardewerk* genoemd, maar lang niet altijd in Delft gemaakt.
- Industrieel wit aardewerk, waaronder een scherf met een stempel van Petrus Regout (tweede helft 19e eeuw).

De vondsten zijn gemeld aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB).

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Het bestuur van De Marke; v.l.n.r. Wim Klomp, Marian van Zadelhoff, Henk van Harreveld, Joop Zengerink, Rein de Vries. Ontbrekend Arie van Bodegom en J. Krepel

FOTO WIM RUIGROK

Themajaar moet boerderijen redden

(Vkr 14-2-02)

Het gaat slecht met de boerderijen in Nederland. In ruim zestig jaar is het aantal gezakt van 192 duizend naar 91 duizend. Dat heeft de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (SHBO) becijferd. De stichting heeft het initiatief genomen voor een themajaar: het Jaar van de Boerderij.

Met activiteiten in 2003, die uiteenlopen van architectuurweekenden tot 'free style cooking met streekgerechten', moeten Nederlanders warm het agrarisch erfgoed herontdekken.

Verstedelijking en schaalvergroting hebben de laatste decennia veel boerderijen doen verdwijnen. Het aantal blijft dalen. 'Soms dreigt een boerderij te verdwijnen omdat een gemeente een weg of een woonwijk wil aanleggen', zegt Guerite Flury van de stichting 2003 Jaar van de Boerderij.

Zij heeft de organisatie van het boerderij-jaar onder haar hoede. Als het publiek weet dat een boerderij in de omgeving van cultuurhistorisch belang is, neemt het gevaar af dat die onder de slopershamer verdwijnt.

'Als je een publiek draagvlak

hebt, is er al veel gewonnen.' Met een beetje geluk richten veroruste burgers een actiegroep op die het behoud van een hoeve nastreeft. 'Gemeentes zijn vaak niet op de hoogte van de waarde van een boerderij', aldus Flury.

De afgelopen jaren zijn ambtenaren en beleidsmakers bestookt met rapporten over de teloorgang van de boerderijen en de mogelijkheden om ze te behouden. Allerlei regionale organisaties die zich bekommeren om de boerderijen in hun streek, is gevraagd activiteiten te bedenken.

Flury heeft ze op het hart gedrukt om niet alleen met klompdansen voorstellingen te komen. Dat heeft geholpen. De oogst van haar verzoek is onder andere een boekje over stolpboerderijen, concerten in de stal en fietstochten langs boerderijen.

De stichting 2003 Jaar van de Boerderij neemt een landelijke estafette voor haar rekening. In mei, juni en juli trekken 'jonge topkoks' met een mobiele keuken door het land. In elke provincie gaan ze in de weer met regionale gerechten. In stallen en weilanden

zijn films te zien, of een toneelvoorstelling.

Het is maar een greep. Alle rondreizende activiteiten hebben volgens Flury te maken met het boerenleven of de bouwkunst op het platteland. Ze hoopt dat de bezoekers en passant enthousiast raken over de cultuurhistorische achtergronden. Voor de fijnproevers zijn er architectuurweekenden, waarin met een gids boerderijen worden bekeken.

Veel van de locaties zijn al lang niet meer in het bezit van boeren. Van de resterende 91 duizend traditionele boerderijen in Nederland zijn er nog maar 53 duizend in bedrijf. De rest wordt bedreigd. Stallen, schuren en imposante boerderijen verpieteren omdat er geen nieuwe bestemming voor gevonden is.

Nieuwe eigenaren willen nog wel eens drastisch verbouwen en vernietigen in hun onwetendheid eeuwenoude balken en betimmeringen. Op 6 februari gaat het Jaar van de Boerderij van start. De website www.jaarvandeboerderij.nl moet dan ook klaar zijn.

Michiel Slütter

Roemruchte geschiedenis Sint Jans-gilde, Brummen

Piet Willemsens

Veruit de oudste vereniging in Brummen is het Sint Jans Gilde, stammend uit 1611.

Springlevend, want ook na bijna vier eeuwen zet ze eens per jaar, op de maandag na de vierde zondag van augustus, het hele dorp op stelten. Door het organiseren van de VOGELWEI. Vierhonderd van de sterkste mannen uit het dorp of daar geboren, schieten dan op een houten vogel. Degene die hem omlaag haalt is *Koning*, een jaar lang. Vogeldag valt samen met de kermis, zodat op die dag geen serieuze zaken in dat dorp te doen zijn.

Schuttersvereniging

Maanden ervoor heb ik wel een serieus gesprek met de secretaris van het Gilde, Cees van der Weerden (1930), die gedeceideerd vaststelt: "De Vogelwei is voor de echte Brummenaar het hoogtepunt van het jaar, en al eeuwenlang een vast ingeburgerde traditie".

In 1989 verscheen voor het eerst een boek over deze 1611 stammende vereniging, geschreven door P. Verbeek. In de

vier eeuwen van het bestaan lijkt er weinig veranderd te zijn in de club, zegt onze secretaris.

Weliswaar is het materiaal en zijn de wapens in de loop van de tijd aangepast en veranderd en zijn er andere spelen op de wei bijgekomen, maar de kermismaandag draait nog steeds om het schieten op de grote vogel.

In het oude Brummen werd een geheel jaar uitgekeken naar die festiviteiten. Merkwaardig die belangstelling, bij al het andere vermaak dat er in de maatschappij is. De meeste mensen hebben helemaal niet in de gaten dat hier een meer dan vierhonderd jaar oude traditie achter schuilt, voortkomend uit een oud schuttersgilde.

Schuttersverenigingen ontstonden in de Middeleeuwen, ter bescherming van een dorp of stad, ter onderlinge bescherming. Bij toetreding moest een lid zweren dat hij in geval van dreigend gevaar de rechten van de leden of de gemeente eventueel gewapenderhand zou verdedigen. Toestemming tot oprichting van een schuttersgilde werd door de graaf pas gegund indien er iets

tegenover stond: manschappen ter beschikking stellen als de vorst die nodig had; Tot *gilde* verheven worden was een promotie, die de schutterij nog meer aanzien en privileges gaf. De stedelijke overheid stak hen, bij de

schuttersgilde in Nederland stamt ontvangst van hoge gasten, in kleurrijke kleding. Het oudste uit Delft, 1397. Vaak bestonden de leden van de schutterij uit mannen uit de gegoede burgerij. Zie ook de prachtige schilderijen

De uit 1611 daterende kostbare zilveren

vogel van St.Jan

die o.a. Rembrandt van zulke groepen heeft gemaakt.

De oudste schuttersgilden hadden meestal de *boog* als wapen, later kwam de *handboog* in zwang. Iedere vereniging koos een beschermheilige, in Brummen die van Sint Jan. Later werden vuurwapens in gebruik genomen. De leeftijd van de leden lag tussen de 18 en 45 jaar

Het zilveren schild uit 1611 is, samen met de oprichtingsakte, het enige stuk dat uit oprichtingstijd is overgebleven. Zie foto. Het oprichtingsjaar 1611 is ietwat omstreden. Mogelijk is de oprichting van ouder datum en is in 1611 slechts sprake van een *heroprichting*; bewijzen ervoor zijn nooit gevonden

De eerste regels van de oprichtingsakte van Sint Jan luiden:

In 't jaar onses Heeren 1611 hebben....

Met verschijden geërfden in Brummen

Een onderhorige gemeenschap opgericht, genaamd 't St. Jans Gilde, uit welke personen

Is gesproten de schutteryen in 't boerschap Brummen.

Nooit in oorlog

Hoe roemrijk het Brummense Sint Jansgilde ook is, er is niet bekend, ook niet uit de oude tijd, óf het ooit in een oorlog gevochten heeft! In ons dorp moet hun

optreden zich beperkt hebben tot het beschermen van personen en eigendommen van de gemeenschap. Na 1700 kwam het echte vechten van een schutterij helemaal op een laag pitje te staan. De activiteiten beperkten zich tot het jaarlijks organiseren van het vogelschieten. In de periode tot 1800 is van de historie van het St. Jansgilde niets bewaard gebleven, behoudens een tijdelijk verbod in 1795. Mogelijk dat de schutterij zelf danig in verval was geraakt.

Pas in 1800 vernemen we weer over Sint Jan. Er is namelijk onenigheid over de eigendom van de kostbare zilveren vogel. De vogel was in het bezit gekomen en al die jaren bewaard door de familie Cromhout (caféhouder), nadat leden van de schutterij haar ooit als onderpand voor een niet betaalde rekening in de kroeg hadden achtergelaten. Uiteindelijk gaat de zilveren vogel terug naar de rechtmatige eigenaar, het Gilde

Bij vernieuwing van het Sint Jans Gilde in het begin van de negentiende eeuw speelt een Gerrit Beker – nog altijd een bekende naam in Brummen – een grote rol. De vereniging wordt een “rustende schutterij”, die opgeroepen kan worden bij oproer, brand, watersnood enz.. In feite “verwordt” de Sint Jan tot wat het toen ook al was: een vereniging van vrijwilligers,

Veel vrolijkheid rondom de schietplek op de jaarlijkse Vogelweide

zonder enige militaire functie, die het vogelschieten in ere houdt. Wel trekken begin negentiende eeuw vanwege het conflict met België nog een aantal Brummenaren als vrijwilliger ten strijde.

We moeten tot 1906 gaan alvorens Sint Jan weer in het nieuws komt, nu met en bestuurscrisis. Alle geschiedenis bestaat uiteindelijk uit ruzies, nietwaar!? Zo ook in Brummen, waar de twee bestaande muziekverenigingen, Amicitia en Eendracht, ruzie met elkaar krijgen om de eer wie dit jaar het vogelschieten muzikaal zal opluisteren! Het lot wijst de Eendracht aan, waarna een batig saldo van f9,79 wordt

overgehouden. Het blijft ruzie tussen beide muziekverenigingen, die voortaan per inschrijving, f25 of hoger, hun wens tot deelneming bekend moeten maken.

Het vogelschieten vond vroeger, tot 1955, plaats op de weide van Gerritsen, beter bekend als Koppelenburg. Of zoals sommigen Brummenaren het uitdrukken, *Bie de sluus*. Die lokatie gaat als vogelwei verloren, vanwege de aanleg van de nieuwe rijksweg naar Zutphen. Men vindt een nieuw weiland, gelegen aan de Bronkhorsterweg.

Geweren en kogels werden vroeger geleverd door Dullaert uit Zutphen. In 1911 werd het 300-jarig bestaan gevierd. Het grote nieuws in de pers is: *'De geheele kermis is zeer ordelijk verlopen,*

geen enkele maal behoefde de politie handelend op te treden”.

Aan het vogelschieten werd door niet minder dan 197 mannen deelgenomen. Op de vergadering komt slechts vier of vijf man! In en na de Eerste Wereldoorlog wordt het vogelschieten enkele jaren achterwege gelaten. In 1921 ontstaat verbijstering bij de Gilde Broeders van de vereniging, omdat het gemeentebestuur *“veredeling wenst van de kermis door in de gemeente Brummen het verkopen en nuttigen van alcohol houdende drank aan banden te leggen, zo niet geheel droog te leggen!* Grote commotie in het dorp! Het plan haalt bakzeil.

Ook in 1923 ontstaat er grote verontwaardiging, omdat de gemeenteraad de kermisdag wil verzetten naar een ander weekend dan als sinds mensenheugenis gebruikelijk is (vierde zondag augustus). Alles blijft bij het oude. Traditiegetrouw werden er, naast het vogelschieten, spelletjes georganiseerd als: stoelendans, gekostumeerd voetballen, hindernis lopen, touwtje knippen, bloempot-lopen voor meisjes, blaas-slaan en dergelijke. Een wilde zwijnenjacht, waarbij jongens in een omheind deel van het terrein, een loslopende big moeten vangen, wordt slechts eenmaal georganiseerd; het regent klachten!

Medaille koningin Wilhelmina

In 1932 doet de timmerman Gerrit Brester zijn intrede in de notulen van het Gilde, het begin van een lange carrière, die de familie bekroond mag zien met de naam *De vogelmaker*. Nog altijd! Nu door zoon Ben.

Het jaar 1936 is een jubileumjaar. Het wordt onder andere luister bijgezet door de vaandelzwaaiers uit Oud Zevenaar en boerendansers uit Gorssel. Vanwege het 325-jarige bestaan zijn er ook medailles beschikbaar gesteld door koningin Wilhelmina en de commissaris van de koningin. Het aantal schutters bedroeg 150; de vogel kwam pas 14.30 uur naar beneden. Vroeg, zouden ze tegenwoordig zeggen!

In 1939 werd het vogelschieten volledig overschaduwd door de afkondiging van de mobilisatie, dit nota bene juist op het moment en de dag (28 augustus) dat de nieuwe koning in hotel Kromhout aan het trakteren was. Een grote ommekeer in de feestvreugde! In alle consternatie werd de kostbare zilveren vogel niet teruggebracht naar het museum in Zutphen, zijn gebruikelijke bewaarplaats. Een geluk, het museum in Zutphen zou naderhand grotendeels worden verwoest!

In 1966 wordt besloten om, vanwege het grote aantal inschrijvingen, twee vogels te

gaan gebruiken. Er waren meer dan tweehonderd inschrijvingen. Grote crisissen kent ons Gilde na de oorlog niet meer, of het moet zijn de dreiging van bestuurslid Broekhuis, om te bedanken. Zijn collega's konden hem van dit besluit afhouden, door de unaniem onderschreven slogan: "*Klaas, wie kunt oe niet miss 'n!*" Genoemde Klaas Broekhuis heeft wel de twijfelachtige eer dat hij deelname voor vrouwen heeft kunnen tegenhouden. Pas in 1976 neemt hij afscheid. Klaas overlijdt negen jaar later, op 96-jarige leeftijd. Het zijn knoestige knarren, daar in Brummen!

Eens per eeuw een verandering
Cees van der Weerden zit al sinds 1972 in het bestuur van het Gilde. Hij weet er heel veel van, houdt al 30 jaar de notulen bij, en op iedere bestuursvergadering leest hij als ritueel een stukje uit heel oude notulen voor. De betekenis van het Sint Jansgilde? Gaat zo'n traditionele vereniging onderhand toch niet verwateren? Cees lacht nu breeduit: "Nou, dat hebben we wel kort na de oorlog

meegemaakt; men meende dat alles gemoderniseerd zou moeten worden. Bewust is toen besloten dat niet te doen. We kregen gelijk, spoedig waren de voordeoorlogse normen weer terug. Door kleine veranderingen, voorzichtig gedoseerd, houden we de belangstelling erin. Ook het aantal bezoekers van de Vogelweide, minstens 3000, neemt nog jaarlijks toe. Vergeet ook niet de historische optocht die plaatsvindt van de koningsschutter naar restaurant Concordia, waar hem door de burgemeester de 350 jaar oude Prijs wordt omgehangen, de zilveren keten met vogel aan een schild. Een prachttraditie. Momenteel is er wel een zachte discussie gaande over de vraag of ook *vrouwen* aan het schieten zouden mogen meedoen. Wát?, zeggen een aantal, het is al eeuwenlang een *mannenclub*, wat zouden vrouwen met een geweer doen? Wel, glimlacht Cees, ik ben er van overtuigd dat het een keer gebeurt. Zo eens per eeuw veranderd er bij ons iets!".

De Geiten Pers sinds 1989

Leen van Weelden

In 1989 werd de uitgeverij De Geiten Pers gesticht. En daar gaat een verhaal aan vooraf. Waarom *sinds 1989?* Omdat dat het jaar is waarin de uitgeverij werd gesticht en tevens, het eerste boekje uitkwam. Enige tijd voor de zomer van 1989 deed ik het toenmalig gemeentebestuur van Brummen het voorstel om op passende wijze te herdenken dat de protestante dichter Willem de Mérode (1887-1939) en de schilder/graficus Jan Mankes (1889- 1920) in Eerbeek waren overleden. Het was het jaar van de honderdste geboortedag van Jan Mankes en de vijftigste sterfdag van Willem de Mérode, een goede gelegenheid vanuit Brummen deze kunstenaars onder de aandacht te brengen. Helaas bleef adequate medewerking van de gemeente uit en besloot ik zelf een boekje uit te geven: *Willem de Mérode / Jan Mankes*. Met deze eerste uitgave werd de kleine uitgeverij De Geiten Pers een feit. Overigens, een paar jaar later besteedde het gemeentebestuur onder

aanvoering van haar toenmalige burgemeester C.A.Verspuij ruimschoots aandacht aan beide kunstenaars.

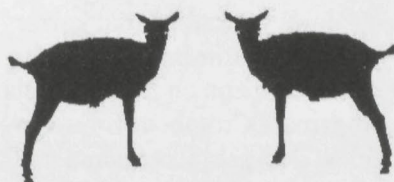
Omdat ik onze mooie gemeente een warm hart toedraag én omdat ik er van overtuigd ben dat je verhalen moet bewaren, moet koesteren, was die eerste uitgave het startsein voor een reeks uitgaven. Mooi vormgegeven boekjes met verhalen waarin bewoners uit Brummen en omgeving veelal een rol spelen, is de doelstelling van De Geiten Pers.

De auteurs Simon Carmiggelt, Wanda Reisel, John Jansen van Galen , Thomas Verbogt, Henk Pröpper, Wim Brands, Nelleke Noordervliet, Pierre Janssen, Hans Kooger, Bert Schierbeek, Koos van Zomeren, Hermine de Graaf en Jan Siebelink staan borg voor boeiende verhalen over Brummen en haar inwoners. Zo komt alles dichterbij. Ook hetgeen in eerste instantie ver weg lijkt. Een mooi voorbeeld is de uitgave *De gouden haan in top* (2001) van de schrijver John Jansen van Galen. Hij maakt met de *Gids voor Brummen en*

Omstreken uit 1897 in de hand een wandeling door het dorp en treft een dorp aan dat niet meer lijkt op dat van honderd jaar geleden. Er is veel veranderd. Het is inmiddels twee jaar geleden dat hij zijn wandeling maakte en lees en zie in die paar jaar is er al weer veel veranderd. Gaat Brummen mee in de vaart der volkeren? In *De gouden haan in top* lezen we: "Dorst doet zich gelden. Het valt me op hoe ontzaglijk veel horeca er een eeuw geleden in en rond Brummen was - hotels, pensions, cafés, restaurants, een sociëteit - en hoe weinig nu. In een gebrandschilderd raam staat "Kegelhuis Concordia ". Ah, dat is er nog, al heeft het niets meer van die sociëteit uit 1897 met zijn "zeer fraaien tuin, flinke veranda en alleraangenaamst zitje". Er is niet eens een terras. Ik loop de Ambachtstraat in en daar zijn ze dan toch: het Kruidvat en een Super de Boer - maar geen Blokker."

En verder: "Als ik mij omdraai en de N-248 wegdenk, zie ik het vertrouwde dorpsgezicht: de toren boven de bomen, de bakstenen huizen die eronder lijken te schuilen. Naast het boerderijtje De Bleek staat een houten kabouter en een oude melkbus doet rustiek dienst als brievenbus. De twee landhuizen aan weerszijden van de weg lijken te wedijveren in statigheid en schoonheid, voor

beide buigt een grote treurwilg zich over een vijver, Ruimzicht heet nu

'De Geiten Pers'

Brummen

1989

Het logo van de uitgeverij

De Wijde Landen, Spaanschweerd heet Spaensweerd. "Open Tuin" meldt een tegen een boom genageld pamflet, het betreft een allang voorbij weekeinde in augustus. Ik kwam er toen langs, velen zochten een parkeerplaats in de drassige bermen en wandelden langs de bloeiende borders, in bewonderend gemompel", tot zover John Jansen van Galen.

De Geiten Pers

* de uitgaven van De Geiten Pers zijn, zolang de voorraad strekt, verkrijgbaar bij boekhandel Primera te Brummen en de bilbliotheken in Brummen en Eerbeek.

Napoleon liet zich niet zien

Arend Hubrecht

Een aloud verhaal wil dat keizer Napoleon ooit in Brummen geweest zou zijn en toen de nacht in logement Cromhout zou hebben doorgebracht. Jammer, maar harde feiten zijn daarvoor niet aan te dragen. Toch is er een verhaal dat – in de verte – enig verband legt tussen Napoleon en Brummen, maar eigenlijk nog meer tussen Napoleon en Zutphen. Het staat beschreven in *Uit Maurits Verheulls Gelderse Herinneringen* (p.142 en 143).

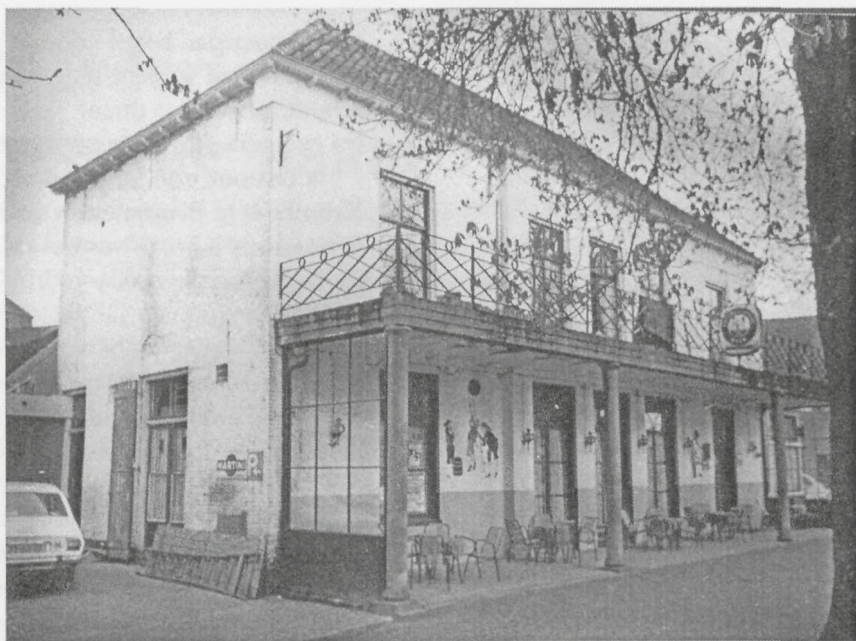
Wie was die Maurits Verheull (1787-1860)? Als schrijver was hij destijds veel minder bekend dan zijn oom Carel Hendrik (1764-1845), vlootvoogd, minister en ambassadeur. Bovendien was Maurits' zoon Alexander (1822-1897) bekend als tekenaar en schrijver.

Maurits Verheull kreeg enige bekendheid door de aquarellen die hij maakte tijdens zijn reis door Nederlands Indië. Hij was ook zeeofficier, entomoloog, vooral vlinderkenner. Kortom, een man van gegoede familie, die in kringen van fijnproevers bekend is gebleven door de fijnzinnig beschreven levensherinneringen. Hieronder een fragment van zijn reis in 1812 van Hamburg, waar

zijn oom adjudant was, naar Amsterdam:

Niet pluís in Zutphen

“In plaats van regelregd naar Amsterdam te gaan, wilde ik mijne route over Zutphen en Doesburg nemen. Eer ik op de Geldersche grenzen kwam, vernam ik reeds, dat de keizer te Zutphen verwacht werd. Van mijne voorgeschreven reis-route afgeweken zijnde, zoude ene ontmoeting met dien machtigen Napoleon voorzeker zoo gemakkelijk niet afloopen. Ik besloot evenwel voort te reizen naar Zutphen en toen ik deze stad naderde, zag ik overal de wegen in behoorlijke order gemaakt. Alles toonde aan dat den Keizer verwacht werd. Ik beloofde eene goede beloning aan mijne voerlieden, wanneer zij mij vóór den Keizer in Zutphen bragten. Hier en daar ontmoette ik eenige gens d'armes, de gewone kentekens, dat er iets buitengewoons gaande was. Aan de Laatste Stuiver, eene herberg buiten de Nieuwstadspoort te Zutphen, wemelde het van

Het huidige Kromhout, dat zo niet Napoleon, maar in 1812 in ieder geval de schrijver/schilder Maurits Verheull onderdak heeft geboden (foto 1978)

schutters, sapeurs met kunstbaarden en muzikanten, behalven vele burgers en vrouwen. Het scheen dat ieder oogenblik de Keizer kon aankomen. Een kapitein sprak mij in het Hollandsch aan. Ik had zorg gedragen geheel en al in mijn aide de camps costuum te zijn, gelaarsd en gespoord met mijne handschoenen aan. Natuurlijk antwoordde ik in het Fransch en zeide, de aide de camps van een grootofficier

te zijn, belast met depeches betreffende s' Keizers reis. Gelukkig sprak die schutters-hoofdman een weinig gebroken Fransch. Eerbiedig werd mij aan het verstand gebragt dat ik in de stad geene paarden zoude vinden om onder te komen. "Nous verrons cela", zeide ik. "J'ai mes ordres, cela suffit".

Aan de Nieuwstad poort vond ik een piket. De officier vroeg, wie ik was. Ik gaf hem hetzelfde te kennen, wat ik aan de Laatste Stuiver gezegd had.

Ik was intusschen niet op mijn gemak. Ieder oogenblik kon Napoleon komen. Aan het Zwijnshoofd op de Groote Markt hield ik stil en vernam aldaar dat

niemand meer buiten de Marspoort mocht komen. Mijne paarden hadden reeds een fiksche rit gedaan en aan verse paarden was niet te denken, en daar ik Zutphen verlaten moest, zeide ik kort af aan mijn voerman:

Tot Brummen brengen

“Gij moet mij tot Brummen brengen, al waar het dan ook maar stapvoets. Ik zal het goed met je maken”. “Maar wij kunnen immers de poort niet uit, mijnheer!” “Dat gaat U niet aan, laat mij daarvoor zorgen”. Terwijl de paarden gevoederd werden, nam ik een hartversterking.

En nu weder voorwaards. Men wilde mij niet doorlaten. “Hoe, zeide ik, een aide de camp van een groot-officier met orders betreffende ’s Keizers reis!? Ik moet en zal er door” en

gaf de voerman bevel voort te rijden. Ik had wederom met een schutterofficier te doen.

En zoo geraakte ik de poort uit.

Ik besloot, zoo lang aan het Kromhout te Brummen, waar ik eene kamer nam, te vertoeven, totdat de Keizer zoude voorbij getrokken zijn naar Doesborg, waar zijn komst mede verwacht werd. Ik schreef een brief na huis om mij te waarschuwen, wanneer ik mijn intrek onder het vaderlijk dak zoude kunnen nemen.

Intusschen vernam ik dat de keizer van een bezoek te Zutphen en Doesborg had afgezien. Om zeker daarvan te zijn, wachtte ik nog een paar dagen, nam toen een rijtuig en landde met zak en pak bij mijnen vader aan. Ik had de dagen te Brummen goed besteed en een aantal teekeningen van de verschillende kledingen der inwoners, die mij getroffen hadden, opgewerkt.

Naschrift

Ondergetekende zou dit artikel gaarne geïllustreerd gezien hebben met één of meer van de “teekeningen” die Verheull in 1812 in Brummen heeft gemaakt. De auteur van dit artikel, Arend Hubrecht - in zijn werkzaam leven directeur van het Museum Kam in Nijmegen - verzekert mij dat zulke tekeningen niet voorhanden zijn. PW

Boerderij “Geseker”, vreemde naam

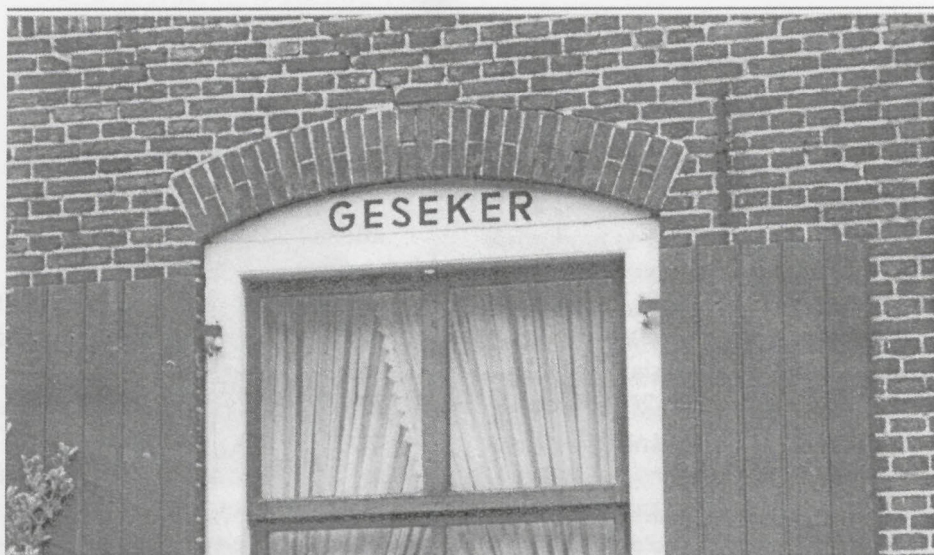
Een vreemde naam voor een boerderij: GESEKER, geschilderd boven een van de ramen van het huis van Jan en Marian Holtslag, het pand Vosstraat 20, tussen Oeken en Hall. Ooit stond die naam boven de *voordeur*, maar toen daar een lamp moest komen, was de ruimte voor een naam te klein. De oude naam was bijna onleesbaar geworden.

Trouwboek Hall

Jan Holtslag (1947) is al de derde uit het geslacht Holtslag die op de boerderij woont, sinds zijn grootvader het bedrijf in 1880 kocht. Tot mijn verrassing weet Jan niet waar de naam *Geseker* vandaan komt, wel dat de naam van het bedrijf reeds in 1677 in het *Trouwboek* van de kerkgemeente Hall voorkomt. In de loop van de geschiedenis heeft het bedrijf wisselende groottes gekend. Toen in 1832 ene Herne Bello erop woonde, telde Geseker 21 ha. Toen Jan het bedrijf van zijn vader overnam ongeveer 8 ha, die nu uitgegroeid zijn naar 75 ha. Maar er moet dadelijk bij verteld worden dat een flink deel hiervan gepacht is, van Natuurmonumenten. Er mag

alleen biologische landbouw op worden uitgeoefend, dus alleen gebruik van stalmest. Het bedrijf is mede zo groot geworden, omdat de ernaast liggende boerderij, *Kruybosch*, erbij gevoegd is. Dat bracht Marian na haar huwelijk in! Op de gezamenlijke beheerde boerderij doet Jan de 140 fokvarkens en de zoon de 60 melkkoeien. Eigenlijk leveren ze biologische melk, maar Coberco kan deze melk (door gebrek aan afzet) alleen als gewone melk ontvangen en betalen. Martha Beker, de historica van Hall, vertelt me dat *Kruybosch* vernoemd is naar het oerbos dat er dichtbij ligt. Dit oerbos is door Natuurmonumenten aangekocht vanwege de bijzondere plantengroei; slanke sleutelbloem, wasgagel enz. De meeste mensen in Hall weten dit niet. Overigens, dit bosje is voor het publiek gesloten

We keren terug naar het Geseker-huis (zie foto), dat eigenlijk niet ouder is dan een dikke honderd jaar. Vanwege brand was toen een totale nieuwbouw noodzakelijk, waarbij tevens de boerderij werd “gekeerd”: nu met vooraanzicht

naar de straat toe. Omstreeks 1930 vond er een ingrijpende verbouwing plaats. Het voorhuis werd met een rechthoek verbreed, op de foto nog te zien.

Klein Geseker

Leuk allemaal, maar met Geseker zijn we nog niet wijzer, behalve het feit dat twee huizen verderop (Vosstraat 25) een *Klein Geseker* ligt, waarop de naam trouwens niet vermeld staat. Vroeger was het in de agrarische wereld van onze contreien gebruikelijk dat men eerder de naam van de boerderij dan van de erop wonende familie gebruikte. Die gewoonte raakt meer en meer in onbruik, vaak weten slechts oude

boeren in de omgeving nog de originele naam. Jammer. *Klein Geseker* is een van de oudste boerderijen van Hall, na het overlijden van Gerrit Dolman staat het leeg

Marian: "In het verleden hebben meerdere mensen naar de betekenis van de naam Geseker gevraagd, en er ook wel studie van gemaakt, o.a. ene Angelique Bovenschutte uit Diepenheim. We bomen er zondags ook wel eens over, maar door de week met al die boerderijdruktes hebben we wel ander problemen aan de kop, haha".

Uiteindelijk is het Martha Beker die uitkomst lijkt te bieden over de naam Geseker: "De naam is eigenlijk 't *Geseke*, dat veel lijkt op de gewone meisjesnaam

De boerderij zelf. Boven het raam rechts van de voordeur prijkt de naam GESEKER

Geeske. Misschien nu ouderwets, maar bij mij op school zaten vroeger twee meisjes in de klas die zo heetten. Waarschijnlijk dat de boerderij ooit *vernoemd* is naar een echtgenote of dochtertje”.

Opgelost, *Geseker* is een verbasterde meisjesnaam! Dat dácht ik.

Betere verklaringen

Twee maanden nadat ik genoemde Angelique Bovenschutte om nadere inlichtingen gevraagd had, kreeg ik toch antwoord! Een teleurstellend antwoord, want ik moest mijn theorie helemaal herzien! Niet leuk, maar dat hoort nu eenmaal bij historisch veldonderzoek. Angelique (1970), interieurontwerper, baseert haar bevindingen op die van de

Borculose Wilko Mentink, die *uitsluit*, dat Geseker afkomstig is van een meisjesnaam. Want volgens taalkundigen gebeurt zoiets alleen in het *westen* van ons land, en niet in *oostelijk* Nederland. “In het oosten komt het nagenoeg niet voor”, zo houdt Mentink ons gezagsvol voor. Hij geeft wel enkele andere verklaringen:

- *Geseker* kan afgeleid zijn van het Saksische woord voor moerasgrond, *ziek*, *zeke* of *zek*.
- Uit Duitsland afkomstig, waar men de *plaatsnaam* Geseke kent.
- Iemand uit dat dorpje heette elders *Johan van Geseke*, zodat plaatsnaam boerderijnaam werd.

Helemaal zekerheid bereiken we nooit, maar ik neem nu aan dat Geseker teruggaat op *moerasgrond*, overeenkomstig de toestand van het terrein destijds tussen Hall en Oeken. De meest logische verklaring. PW

Sociale enquête 1892 in papierindustrie Eerbeek

Willem Reusink

Gehouden door de staatscommissie volgens Staatsblad no 1 van 19 januari 1890

“Onderzoek omtrent de maatschappelijke toestanden van de arbeiders, omtrent de verhoudingen tusschen werkgevers en arbeiders in de verschillende bedrijven en omtrent den toestand van fabrieken en werkplaatsen met het oog op de veiligheid en gezondheid der werklieden.

Tweede afdeling, getuigen-verhooren Gelderland benoorden den Rhijn“.

Ondervraging machinist

Dit is de introductie van een circa 400 pagina's folioformaat tellend verslag uit 1892. Voor de rest voornamelijk letterlijke verslagen van verhoren (mondelinge enquêtevragen) uit verschillende plaatsen in Gelderland. Aan de verhoren in de gemeente Brummen (i.c. Eerbeek) zijn drie pagina's gewijd. Omdat er - voor zo ver ik weet en heb kunnen achterhalen - niet eerder uit werd gepubliceerd met betrekking tot

deze verslagen, heb ik er één verhoor integraal uit overgenomen om een indruk te geven van deze enquête. Daarbij moet nog opgemerkt worden dat de drie ondervraagden in Eerbeek niet - zoals in de meeste plaatsen - gewone arbeiders waren. In Eerbeek betreft het de ondervraging van *Hendricus Sanders*, oud 64 jaar, papierfabrikant; *Berend Barmiento*, oud 34 jaar, machinist aan de papierfabriek W.C. Huiskamp & Co; *Reindert Jan Huiskamp*, oud 68 jaar, papierfabrikant. De ondervraging vond plaats op woensdag 25 mei 1892. De enquêtecommissie bestond uit de personen J.D. Veegens (voorzitter), O.Q. van Swinderen, S.M. van Wijck en P. van Nispen (adjunct-secretaris).

V: (= de heer Veegens, voorzitter): Zijt gij al lang werkzaam bij den heer Huiskamp?

B: (= Berend Barmiento, machinist): Al een heele poos.

V: Welk vak hebt gij vroeger uitgeoefend?

*Snipperzolder van een Eerbeekse
papierfabriek omstreeks 1910
Uit: Eerbeek en Hall in oude ansichten,
door Martha Beker en Ben Derksen*

B: Ik ben begonnen met papier te sorteren.

V: Gij hebt dus geene opleiding voor machinist gehad.

B: Neen.

V: Hebt gij verstand van de machine?

B: Ja, zeker, ik heb het langzamerhand van mijn broer

geleerd, die was ook machinist. Eerst was ik tweede stoker.

V: Zijn er nog meer werklieden bij de machine?

B: Nog een stoker.

V: Werkt gij beurtelings over dag en 's nachts?

B: Wie de eene week over dag werkt, werkt de andere week 's nachts.

V: Hoe lang moet gij dagelijks aan de fabriek zijn, als gij dagdienst hebt?

B: 12 uren.

V: Behoeft gij niet vroeger te komen dan het andere werkvolk?

B: Alleen 's Maandags. Dan kom ik een uurtje vroeger.

V: Is uw dagelijkschen werktijd van 6-6?

B: Ja.

V: Is er een schafttijd tusschen?

B: De fabriek staat elken dag een uur stil.

V: Kunt gij dan thuis gaan eten?

B: Neen, het eten wordt ons gebracht.

V: Wanneer staat op het einde van de week de fabriek stil?

B: Van Zondagmorgen 6 tot Maandagmorgen 6 uur.

V: Zou het niet beter zijn, indien de vrije tijd was van Zaterdag tot Zondag middernacht?

B: Dat was vroeger het geval, doch de lieden zelf hadden daar bezwaar tegen, omdat zij dan naar de fabriek moesten, wanneer de huisgenooten nog in bed lagen.

V: Houdt de machinist of stoker 's nachts toezicht?

B: De fabriek werkt eigenlijk 's nachts zonder toezicht.

V: Hebt gij een vast weekloon?

B: f 7,00 per week. De anderen verdienen van 14 stuivers tot f 1,00 per dag.

In geval van ziekte

V: Doet de patroon iets in geval van ziekte?

B: Ja, een broer van mij is langen tijd onderhouden geworden.

V: Zijn de werklieden wel in een ziekenfonds?

B: Bij ons niet. In eene andere fabriek wel.

V: Wanneer worden de loonen uitbetaald?

B: Om de 14 dagen.

V: Is dat niet ongeriefelijk?

B: De menschen weten niet beter en regelen er het huishouden naar.

V: Doen de meesten er eenig landbouwbedrijf bij?

B: Ja; ik niet, want ik ben ongehuwd en woon bij mijn broer in.

V: Worden wel boeten opgelegd?

B: Neen.

V: Is een termijn bepaald voor opzegging van den dienst?

B: Neen.

V: Kan het werkvolk het nogal vinden met den patroon?

B: Ja, er is wel eens wat, maar het volk heeft ook somstijds schuld.

V: Heerscht er een fatsoenlijke toon? Wordt er niet gevloekt?

B: De toon is goed.

V: Hoe is het gesteld met het gebruik van sterken drank?

B: De patroon is daar sterk tegen.

V: Wordt er nooit op de fabriek gedronken?

B: "Nooit" is een sterk woord, maar misbruik heeft er nooit plaats.

V: Hoe is het met het drinken buiten de fabriek?

B: Ik denk als overal elders; zelf gebruik ik geen drank, maar er zijn er altijd, die hem wel lusten.

V: Hoe is de inrichting der fabriek wat de veiligheid betreft? Is het hier en daar niet gevaarlijk?

B: Als de heeren zien, dat er iets gevaarlijks is, dan laten zij het dadelijk veranderen. Ik kan er dus niet over klagen; de heeren zeggen altijd: wees voorzichtig.

V: Hebt gij wel eens geklaagd over het één of ander, dat gevaarlijk was?

B: Ja wel, maar dat is direct veranderd.

V: Zijn de lokalen nogal frisch?

B: Ja wel.

V: Is het in de sorteerkamer niet stoffig?

B: Er is nog al stof in het lokaal, waar de snippers gesorteerd worden.

V: Heerscht er eene onaangename lucht bij het werken met chloor en zoutzuur?

B: Daar is een afzonderlijk lokaal voor.

V: Hoe ziet het er op de privaten uit?

B: Het wordt er elken dag zindelijk gehouden.

V: Zijn er, voor zoover u bekend is, werklieden die in woningen van den patroon wonen?

B: Ja wel.

V: Hoeveel huur moeten zij daarvoor betalen?

B: f 30,00 voor een kamer.

V: Zijn die kamers al net als andere te Eerbeek?

B: Zij zijn volstrekt niet minder.

V: Hoe ziet een woning te Eerbeek er zoowat uit? Is er meer dan één vertrek?

B: Neen, is er is maar één vertrek.

V: Hoe is de vloer?

B: Van steen of van estrikken.

V: Er is zeker maar eene haardstede?

B: Ja.

V: Is er een zolder?

B: Ja.

V: Is het dak beschoten?

B: Bij enkelen.

V: In dit geval worden zeker wel slaappleatsen op zolder gemaakt?

B: Neen, de slaappleatsen zijn gewoonlijk in huis.

V: Dat is voor een groot gezin toch nog al bezwaarlijk?

B: Dat is zoo.

V: Slaapt gij zelf op zolder?

B: Neen, op een opkamer; mijn broeder woont op zich zelf in eene boerenwoning; hij is niet op de fabriek.

Achtergrond enquête

Natuurlijk had deze landelijk

uitgebreide enquête een

achtergrond. De regering wenste

inzicht te krijgen in de

maatschappelijke kaders van

arbeiders. Dit dient in samenhang

gezien te worden met o.a. de

invoering van de Kinderwet (Van

Houten), de opkomst van de

industrie, de opkomst van

socialisme, marxisme en

communisme en het ontstaan van

werknemersorganisaties

(werkliedenverenigingen).

Werkgevers en werknemers

werden ondervraagd over o.a.

aard en duur van de arbeid, werk-

en rusttijden, overwerk, nacht- en zondagsarbeid, kinder- en vrouwenarbeid, lonen en premies, huisvesting, opleiding, mogelijkheden tot (bij)scholing, arbeidsovereenkomsten, werkomstandigheden (veiligheid/gevaren in de fabrieken), fabrieksreglementen, boetesystemen, uitbetalingssystemen, hygiëne (licht/lucht/verwarming/reiniging), verhoudingen tussen werkgevers en werknemers, geschillen en stakingen.

Ten aanzien van de plaatselijke situatie: papierfabriek W.C. Huiskamp was sedert ca. 1850

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Prijs voor Apeldoorns kanaalplan

Omdat het gehele Marke-gebied doorsneden wordt door het Apeldoorns-Dierenkanaal zijn alle plannen dienaangaande voor ons van belang. Zo ook het Apeldoornse plan voor de herinrichting van het gebied onder de naam "Onderste Schoonmansmolen" in handen van Willem Cornelis Huiskamp

(*1832) en zijn broer Reinder Jan (*1826) - die ook door de enquêtecommissie werd verhoord - was in zijn bedrijf de voornaamste papiermaker tot 1857, maar ging toen werken op het 'Oude Klooster', dat 90 jaar geleden afbrandde. W.C. Huiskamp overleed in 1895 en de fabriek ging over in handen van zijn aange trouwde neef Teunis Sanders. Die verkocht de 'Onderste Schoonmansmolen' in 1910 aan Jan Tjapko en Hendrik Bos uit Groningen. Daarna zou de fabriek onder de naam 'De Hoop' verder gaan.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

rondom het kanaal, zeker nu dit plan een Europese prijs heeft gekregen. De uitreiking ervan heeft op 8 november 2002 te Parijs plaatsgevonden. Het plan, *Stad en milieu* geheten, voorziet in een gedaantewisseling van de kanaalzone tussen het zuiden van de stad en het noorden
Uit: Zutphens Dagblad 9 november 2002.

Oude bijenstal in Voorstonden

Het valt iedere voorbijganger direct op, dat sierlijke hokje vlak tegen de machtige boerderij 't Abbink in Voorstonden: een klassieke *bijenstal*. Dick Schoonman, die er het grootste deel van zijn leven heeft gewoond, weet precies wanneer de bijenstal is gebouwd: in 1909. tegelijk met de boerderij die in dat jaar was afgebrand, en met nog meer allure werd opgebouwd.

Korven

In die tijd hielden de meeste agrariërs bijen, toen alleen nog in *korven* gehuisvest. Dick weet dat er in die fraaie Voorstondense bijenstal ooit 15 korven hebben gestaan, in latere jaren voor de helft overgegaan tot *kasten*. Toen Dick zelf het bedrijf van zijn vader overnam, stopte hij meteen met de bijen. "Voor zo'n hobby had ik toen de tijd niet. De grote drukte met verzorgen van bijen in het voorjaar viel samen met grote druktes op de boerderij. Nou, dan moet je kiezen! Hoewel de opbrengsten in die jaren gering waren, was mijn vader een enthousiast *imker*. Op de laatste dag van zijn leven, in 1960, is hij nog op een bijendag in Eerbeek geweest".

Als jongen van 14 maakte Dick Schoonman nog iets bijzonders

mee in die bijenstal, dat was in september 1944. "Onze boerderij lag toen vol met Duitsers, met hun paarden. De Duitse soldaten waren betrokken bij de slag om Arnhem, ze kwamen er elke keer van terug met Engelse voedselvoorraden die in de "verkeerde" handen waren gevallen, en die door de militairen – achter de bijenkorven – in de bijenstal werden bewaard. Ik met mijn broer er s'avonds erheen, en heerlijke Engelse biscuits eruit gehaald!"

Koningin onvindbaar

"Later heb ik zelf ook het nodige gedaan aan de verzorging van de bijen, maar mijn moeilijkheid was dat ik – in het voorjaar – de *koningin* nooit goed kon vinden. Nou, dan ben je geen goeie imker! Ik heb er wel nostalgische herinneringen aan. Maar ik had genoeg werk aan die 40 ha grond, met gemengd bedrijf en fruit. Vroeger liep hier ook nog drie man personeel. De bijenstal is altijd wel goed onderhouden, ook na 1960, toen er geen bijen meer waren. Nu staan er nog twee ouderwetse korven in, puur voor de aardigheid. De bijenstal trekt de aandacht van voorbijgangers kenners, en foto's ervan zijn de laatste jaren verschenen in bladen

*Marco Schoonman voor zijn uit 1909
daterende bijenstal op boerderij 't
Abbink in Voorstonden*

als *Landleven en Buiten*.
Toenmalige ambachtlieden
hebben de stal met veel
kunstzinnige inzet geconstrueerd
zo bouwen ze tegenwoordig zelfs
geen villa meer, zie bijv. dat
kunstige raamwerk”.

De boerderij wordt tegenwoordig
bewerkt door zoon Marco
Schoonman, die er met zijn
vriendin Johanna Sinnema woont.
Ze zijn niet meer overgegaan tot
het houden van bijen, maar de
bijenstal mag er van hen nog wel
een eeuw staan. PW

Oproep aan de lezers

Elke lezer van De Marke kan zijn vereniging een dienst bewijzen, door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen! Met de vraag: wil ook jij lid worden? De ervaring is dat, als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad, ze best graag lid willen worden. De voordelen ervan zijn:

- Interessante artikelen uit je eigen gebied. Het is een stimulans om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek te doen in je eigen dorp of regio. En er eventueel zelf een stukje over te schrijven!
- Het lidmaatschap kost slechts € 14 per jaar. Aanmelding bij secretaris Rein de Vries, Eerbeek; tel. 0313-651 033.
- Behalve tweemaal per jaar dit mooie blad, kent De Marke nog vele andere activiteiten, vooral de lezingen. Gemiddeld wel acht avonden per jaar, in een van de plaatsen van ons werkgebied.

- Een aantal keren per jaar stuurt de secretaris een bulletin aan alle leden, met daarin, behalve een aankondiging van de a.s.lezing, een lijstje van aangeschafte boeken, die de leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen.
- Nóg meer leuks aan De Marke: twee keer per jaar organiseert deze club een boeiende EXCURSIE, meestal per bus. Resp. een hele dag en een halve dag. Soms is de animo zo groot, dat er een "stop" zit op het aantal deelnemers.

De conclusie kan duidelijk zijn: direct na lezing van dit blad het aan anderen doorgeven en hen wijzen op de aangename gevolgen van het lidmaatschap van De Marke! PW

